

ADİL ÇELİK, TÜRK FOLKLORUNDA LEVİRAT, ÇANAKKALE 2022, PARADİGMA AKADEMİ.

Ramazan SEZGİN*

İnsanlığın ortaya çıktığı dönemlerden itibaren evlilik, üzerinde en çok durulan konulardan birisi olmuştur. Bu şekliyle evliliğin zaman içerisinde çeşitli şekilleri ortaya çıkmıştır. Beşik kertme, görücü usulü, kız kaçırma, berder, oturakalma, sororat gibi evlilik biçimlerinin yanı sıra levirat da bu biçimlerden birisini oluşturur. Oldukça sınırlı bir literatüre sahip olan levirat hususunda Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölümü öğretim elemanlarından Dr. Adil Çelik'in *Türk Folklorunda Levirat* adlı eseri oldukça titiz bir araştırma ve çalışma ile meydana getirilmiştir. Levirat hususunda

kaynakların sınırlılığı, bu hususta yayımlanan en yeni eser olması ve konunun kapsamlı bir şekilde ele alınması gibi düşüncelerden hareketle bu kitabın tanıtılması uygun görülmüştür. Ayrıca yazarın da belirttiği üzere levirat usulü evliliğin Anadolu'da hâlen icra ediliyor olması (bk.: Çelik, 2022: ix), konunun failleriyle görüşülmek (Sivas'ta 27 kişi ile görüşme yapılmıştır) suretiyle hazırlanmasıyla gerçeğe en yakın bilgilerin elde edilebileceği düşüncesi çalışmayı dikkat çekici kılmaktadır.

Çalışma, yazarın halkbilimi ekseninde önemli bir boşluğu fark edip bu boşluğu doldurmaya çalışma düşüncesinden hareketle oluşturulmuştur. Bu denli titiz ve bilgi alınması güç olan, mahrem bir alanı teşkil eden konuda kaynak kişiler bulunmuş ve çeşitli yöntemlere başvurarak mülakat yapılmıştır. Kimi evlerden nazikçe kovulmak, kimilerinin komşuları tarafından kovulmak gibi birtakım olumsuz durumlar da yaşanmıştır fakat yazar buna rağmen çalışmasını geriye kalan kaynak kişilerle yapılan yönlendirilmiş görüşmeler neticesinde tamamlamıştır. Bu kapsamda

*Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi / Erzurum - ramazansezgin2558@gmail.com (Orcid: 0000-0002-1813-458X)

araştırmada bulguların saptanmasında da “yönlendirilmiş mülakat” yöntemi kullanılmıştır.

“En geniş anlamıyla “levirat” kavramı, kocası ölen kadının, kocasının geride kalan erkek yakınlarından biri ile evlenmesi geleneğine verilen isimdir” (Çelik, 2022: 3). Bu kapsamda kitabın kapağında yer verilen tabut, kadın ve erkek tasvirleri, konuyu yansıtması açısından uygun bir görseldir. Eser, “Giriş” ve “Sonuç” kısımları dışında üç bölümde ele alınmıştır ve bunları “Kuramsal Çerçeve”, “Leviratın Yapısı İşlevi ve Anlamı”, “Anlatı Teması Olarak Levirat” başlıkları oluşturmaktadır. Çalışmanın içindekiler kısmına bakıldığında bölüm başlıkları ve alt başlıkların konuyu yansıtır nitelikte olduğu ve konunun etraflıca incelendiği görülmektedir.

Kitabın “Ön Söz”ünde levirat konusundaki literatür sınırlılıkları, yazarı bu konuyu araştırmaya iten sebepler, konunun araştırılması hususunda karşılaşılan zorluklar, okuyucunun kitap içerisinde nelerle karşılaşacağı gibi durumlar mevzubahis edilmiştir. “Giriş” bölümünde çalışmanın konusu, leviratın halkbilimi ile ilişkisi, çalışmanın alan için önemi, araştırmada kullanılan yöntem ve araştırmanın yapıldığı alan hususunda bilgilere yer verilmiştir. Bu kısımda yazarın, konuyu çalışma sırasında yaşadığı güçlüklerle, tecrübelerle, kaynak kişileri bulma, bilgi alabilme adına kaynak kişilerle yakınlaşma politikaları vb. hususlara yer verilmekte, bunlar da halkbilimi öğrencilerine veya bu alanda çalışma yapacak diğer araştırmacılara sorunları çözme/sorunlarla başa çıkabilme adına yol gösterici bir görev üstlenmektedir. Birinci bölümü teşkil eden “Kuramsal Çerçeve” başlığı altında levirat konusuyla ilişkili olarak aile, evlilik, halk hukuku gibi konular, dünyada ve Türklerde bu konunun durumu ve kuramsal çerçevesi hakkında bilgi verilerek okuyucunun konuya hazırlanması sağlanmıştır. “Leviratın Yapısı İşlevi ve Anlamı” adlı ikinci bölümde çeşitli alt başlıklarla kaynak kişilerden elde edilen bilgilere yer verilmiş, saptanılan hususlar ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Üçüncü bölüm olan “Anlatı Teması Olarak Levirat” başlığı içerisinde sözlü anlatılar ve popüler kültür içerisinde levirat geleneğine yer verilmesi konusu irdelenmiştir. “Sonuç” bölümünde ise çıkarımlar paylaşılmıştır. Ayrıca çalışma içerisinde sözlü ve yazılı kaynaklar ile dizin bölümlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın tümünde açık, anlaşılır, yalın, akıcı bir dil kullanılmış ve gereksiz ayrıntılara yer vermekten kaçınılmıştır. Bu şekilde okuyucunun konuya bağlı kalması sağlanmış ve konudan kopması, zihninin bulanmasının önüne geçilmiştir. Yazar, levirat geleneğini daha önceleri duyduğunda dehşete düştüğünden bahsetmesine karşın “Halkbilimi üzerine uzmanlaşmaya başladıkça gelenekleri ve icracıları yargılayıp, değer biçmenin haddim olmadığına kanaat getirdim” (Çelik, 2022: ix) diyerek öz eleştiride bulunup çalışmanın nesnel bir şekilde hazırlandığı hususunda da okuyucuya artistik bir mesaj vermektedir. Bu kapsamda çalışma incelendiğinde de bu tarafsızlık göze çarpmaktadır. Böylesine duygusal

konuların yer aldığı, acıklı durumların gözler önüne serildiği titiz bir konuda yazar, tarafsızlığını koruyabilmiş ve çıkarımlarını da bu şekilde yapmıştır. Eserde konunun sınırları da büyük bir titizlikle çizilmiş, bu sınırların dışına çıkılmamış, kimi ilişkili konular (söz gelimi, sororat) hakkında ise yeri geldikçe birkaç cümleden oluşan bilgi verilerek asıl konu gölgede bırakılmamıştır.

Yazar, eser içerisinde yeri geldikçe konuyu araştırma sırasında yaşadığı sorunlardan bahsetmiş, böylesi mahrem alana giren bir konuda çalışma yapmanın zorluklarını ifade etmiştir ki bu durum, çalışmanın büyük bir emeğin mahsulü olduğunu göstermektedir.

Yazar, yazılı kaynaklardaki sınırlılıkları bildirmesine rağmen yerli ve yabancı olmak üzere çeşitli kaynaklara başvurmuş, -tabir yerindeyse- ‘ince eleyip sık dokuyarak’ levirat hakkındaki bilgilere erişmeye çalışmıştır. Ayrıca levirat hususunda yapılacak bir çalışmanın bağlamdan ayrı düşünülmemeyeceğini hesaba katarak kaynak kişilerle yüz yüze iletişim gerçekleştirmiş, konuyu, yaşayanlardan dinleyerek ve onların duygu-düşüncelerini de ele alarak konu hakkında okuyucuya daha sağlıklı bilgiler sunmuştur. Yazar, levirat hususunda kaynak kişilerden aldığı bilgilerden çıkarımlarda bulunmasının yanı sıra sözlü anlatılarda (mit, efsane, masal, destan, hikâye, türkü, bozlak) ve popüler kültür (öykü, tiyatro, sinema vb.) içerisinde de bu konunun işlendiği örneklerle yer vermiştir.

Yazar, çalışmaya “Kocasını kaybeden bir kadın, kayınıyla; ağabeyini ya da kardeşini kaybeden bir erkek, yengesiyle neden evlenir? Bu evlilik icracılar için nasıl bir anlam taşır? Ortaya çıkan köklü rol değişiklikleri, bazı hasarlara sebep olmaz mı? Olursa bunlar nasıl düzeltilir?” gibi sorulara cevap arama amacıyla yola çıkmış olup (bk.: Çelik, 2022: ix) okuyucunun zihninde de oluşan bu sorulardan daha fazlasına eser içerisinde cevap vermiştir. Bu şekilde doyurucu bilgiye yer vererek okuyucuyu ikna etmektedir.

Yazarın diğer çalışmalarının incelenmesinden hareketle ele aldığı konuları titiz bir şekilde çalıştığı görülmüş, bu çalışmada da durum değişmemiştir. Eser içerisinde yer verilen konular birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Önemli çıkarımların sağlandığı *Türk Folklorunda Levirat* adlı eserden, başta halkbilimi olmak üzere sosyal ve kültürel antropoloji, sosyoloji, psikoloji gibi disiplinler de faydalanabilecektir.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of “Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”:

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*